

HÖGSKOLAN
DALARNA

Examensarbete 1 för ämneslärarexamen inriktning gymnasiet

Grundnivå 2

När kommunikationen brister

En litteraturstudie om talrädsla, kommunikationsprocess och vågata kurser

Författare: Joanna Nilsson

Handledare: Gudrun Brundin

Examinator: Patrik Larsson

Ämne/huvudområde: Svenska

Kurskod: sv2018

Poäng: 15hp

Examinationsdatum:

Högskolan Dalarna

791 88 Falun

Sweden

Tel 023-77 8000

Vid Högskolan Dalarna finns möjlighet att publicera examensarbetet i fulltext i DiVA. Publiceringen sker open access, vilket innebär att arbetet blir fritt tillgängligt att läsa och ladda ned på nätet. Därmed ökar spridningen och synligheten av examensarbetet.

Open access är på väg att bli norm för att sprida vetenskaplig information på nätet. Högskolan Dalarna rekommenderar såväl forskare som studenter att publicera sina arbeten open access.

Jag/vi medger publicering i fulltext (fritt tillgänglig på nätet, open access):

Ja

Nej

Högskolan Dalarna – SE-791 88 Falun – Tel 023-77 80 00

Sammanfattning

Målet med denna systematiska litteraturstudie är att undersöka och sammanställa vad tidigare forskning lyfter fram kring talrädsla. Vidare intas ett didaktiskt sociokulturellt perspektiv på elev och lärande samt vad som föreskrivs i *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011* (2011) och elevernas rättigheter till kommunikativa kunskaper. Syftet är att belysa en nulägesrapport vad gäller forskningsläget inom talrädsla. Den aktuella frågeställningen är: På vilket sätt gynnar en ökad medvetenhet om hela kommunikationsprocessen elever med talrädsla, enligt tidigare forskning? Vilka beprövade åtgärder finns beskrivna för att gynna elever med talrädsla i gymnasiet enligt tidigare forskning? Vad anses som mest centralt inom forskningen för elever med talrädsla? Litteraturstudiens resultat visar att eleverna lider av olika former av specifik social fobi inom talrädsla vilka blir synliga genom självvranssakning. Arbetet för att komma ur talrädsla är att exponeras inför en sekundärgrupp. Vidare visar litteraturstudien också att kunskaper kring hela kommunikationsprocessen inom elevsocialisationen är väsentligt för hur eleverna tar sig an ett muntligt föredrag i skolan. Det handlar framförallt om de sociologiska faktorerna som självförtroende, anpassning, självbild och maktstrukturer som avgörande för elevernas språkutveckling. Det sociokulturella perspektivet gör det möjligt att se relationen mellan talrädsla och kommunikationsprocess. Det psykologiska tillvägagångssättet är önskvärda i undervisningen om tal eftersom det främjar tryggheten i klassrummet samt att de psykologiska metoderna skapar vägar ur talrädslan på ett bredare plan än vad retoriken kan erbjuda.

Nyckelord: Talängslan, kommunikation mellan människor, retorik

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	6
2. Bakgrund.....	6
2.1 motivering och definition.....	6
2.2 Nationella prov och PISA.....	7
2.3 Läroplanen och skollagen.....	7
3. Problemformulering, syfte och frågeställning.....	8
3.1 Problemformulering.....	8
3.2 Syfte.....	8
3.2.1 Frågeställning:.....	8
4. Litteraturgenomgång.....	9
4.1 Hur talrädsla syns och uppkomsten av denna.....	9
4.2 Språksociologi och psykologi i korta drag.....	9
4.3 Olika vägar.....	10
4.3.1 KBT och mindfulness för att övervinna talrädsan.....	10
4.3.2 Retorikinspirerat.....	11
5. Teoretiskt perspektiv på lärande.....	11
6. Metod.....	12
6.1 Etiska överväganden.....	12
6.2 Urval.....	12
6.3 Datainsamling.....	12
6.4 Databas -och manuell sökning.....	13
6.5 Presentation av de utvalda titlarna.....	13
7. Resultat.....	15
7.1 En ökad medvetenhet om hela kommunikationsprocessen.....	15
7.2 Vad anses som mest centralt samt beprövade åtgärder.....	17
7.2.1 Rapport om yttrandeträning, Uppsala.....	17
7.2.2 Rapport om kommunikation i teori och praktik.....	18
7.2.3 Södertörnsmodellen.....	19
8. Diskussion.....	20
8.1 Metoddiskussion.....	20
8.1.1 Brister och problem.....	20
8.2 Resultatdiskussion.....	20
8.2.1 En ökad medvetenhet om hela kommunikationsprocessen för att gynna elever med talrädsla.....	20
8.2.2 Beprövade åtgärder för att gynna elever med talrädsla i gymnasiet.....	22

8.2.3 Det mest centrala för elever med talrädsla.....	22
9. Slutsats.....	23
10. Vidare forskning.....	24
11. Referenser	25

1. Inledning

Språket är mycket viktigt för människans varande och identifiering. Vad vi uttrycker och inte uttrycker formar vilka vi är för omgivningen att tolka och förhålla sig till. Det finns därmed ingen anledning att prioritera bort övningen av talet i den svenska skolan. I många andra länder har eleverna lektioner riktat direkt till talet och kanske är det precis vad svenska grundskole- och gymnasieelever behöver. I dagsläget innebär bristande talövning i grundskolan och gymnasiet att talrädda elever får börja sina vuxna år i våga-tala kurser.

Talrädsla innebär svårigheter för individen vilket i kontexten bland andra elever och lärare blir påtagliga. I Sverige lider runt 18% av eleverna i högstadiet och gymnasiet av talrädsla, men då ska man ha i åtanke att de elever som lider av talrädsla inte nödvändigtvis uppfyller kriterierna för social fobi.¹ Det är alltså något annat. Förutsättningen för att läraren ska förstå vad det är och hur man kan hjälpa eleverna med talrädsla är att det behandlas redan i lärarutbildningen. Något som gått mig helt förbi, efter nästan fem år av studier på ämneslärarprogrammet.

Jag har, under min VFU, varit med i undervisningssammanhang där några elever inte vågade tala inför helklass. Eleverna fick därför hålla sina muntliga framträdanden inför en mindre grupp i ett annat rum. Om jag inte varit närvarande i klassrummet under redovisningsdagen hade eleverna som inte vågade stå framför helklass inte fått möjligheten att redovisa i mindre grupp. På så vis ställs eleverna inför att antingen köpa konceptet med redovisning inför helklass eller helt utebli. Jag blev intresserad av flera aspekter i händelsen och mina reflektioner bestod av dels hur läraren gjorde sin bedömning av elever med talrädsla, om det ens gjordes någon. Dels bestod mina reflektioner av vilka verktyg eleverna fått inför redovisningsdagen, alltså vad hade eleverna fått för basfärdigheter i att hålla muntligt framträdanden. När jag väl satt och lyssnade på eleverna i det mindre rummet slog det mig att elevernas rädsla tog sig i uttryck på olika sätt.

2. Bakgrund

Bakgrunden avser definiera begreppet talrädsla och varför just talrädsla och inget annat etablerat begrepp används, därefter följer muntliga framträdanden i relation till PISA och de nationella proven. Insyn i läroplanen samt skollagen och egna erfarenheter i praktik. Slutligen det teoretiska perspektivet som litteraturstudien vilar mot.

2.1 motivering och definition

I litteraturstudien används det relativt nya begreppet talrädsla i stället för det tidigare utbredda begreppet talängslan. Det finns många bra ord att beskriva fenomenet på, exempelvis scenskräck, rampfeber, social fobi, exponeringsängslan eller blyghet. Motiveringen varför rädsla är ett bättre identifieringsord än ängslan förklarar gymnasieläraren och författaren Sandin i boken *Talrädsla i skolan* (2017). Sandin menar att det är just rädslan inför, under och efter ett muntligt framträdande som står i centrum, inte ett utbredd socialt problem. Vidare menar Sandin att det är viktigt hur vi benämner ett fenomen, eftersom det medför en attityd bland omgivningen att förhålla sig till.² Litteraturstudien har för avsikt att närma sig just en didaktisk

¹ Sandin, Daniel (2017) *Talrädsla i skolan: att förstå och hjälpa elever som inte gillar att tala* s.12

² Sandin, Daniel (2017) *Talrädsla i skolan: att förstå och hjälpa elever som inte gillar att tala* s.12

undervisningssituation där elever ska framträda muntligt men av olika anledningar inte vågar. Därför kommer definitionen rädsla användas och inte ängslan eller någon annan definition.

2.2 Nationella prov och PISA

För att något ska få verklig tyngd i undervisningen gäller det att såväl PISA och inte minst att de nationella proven innehåller muntliga framföranden. Detta är en förutsättning för att intresse ska väckas hos föräldrarna, samhället, lärarna och inte minst eleverna. PISA-undersökningen innehåller inget fokus på det muntliga framträdandet.³ Trots att syftet med PISA är att delge "...i vilken grad utbildningssystemen bidrar till att femtonåringar är rustade att möta framtiden."⁴ Med ett sådant syfte är det kanske märkligt att inte elevernas muntliga färdigheter testas eftersom talet är människans främsta kommunikationsmedel. Däremot kan en granskning för utformandet av nationella provet i svenska 3 ses som ett vagt försök till att lyfta talet. På skolverkets hemsida finner vi detta:

Delprov B genomförs på lektionstid eller på särskild tid som skolan har bestämt under en period på cirka fyra veckor efter genomförandet av delprov A. Provpuppgiften leder till ett individuellt, argumenterande anförande inom provets tema. Anförandet förbereds av eleven individuellt utanför lektionstid. (Nationella prov i svenska 3)

För att uppnå ett gynnsamt klimat för övning av talet i undervisningen (som på sikt ger eleverna kompetensen för en högre utbildning eller arbete) bör de nationella proven i gymnasiet sätta muntliga framträdanden i en tydlig framträdande roll när provet avser just muntliga framträdanden. Delprov B i svenska 3 innebär ca tio minuter i rampljuset för var och en av eleverna och talet ska förberedas utanför skolans lektionstid. Ett förberedande utanför skoltid innebär att eleverna redan besitter kunskaper om hur ett tal arbetas fram.

I ett urval av skolverkets föreskrift om planering av genomförandet av muntliga nationella prov finns bland andra dessa punkter att ta hänsyn till:

- Finns utrustning i de fall inspelning av elevprestationer kan vara lämplig att genomföra?
- Kan eventuella förberedelsektioner genomföras samma dag eller måste de göras på lektionstid före genomförandet av det muntliga delprovet?
- Har hänsyn tagits till elever med funktionsnedsättning och deras eventuella behov av anpassningar av provsituationen?
- Finns möjlighet till sambedomning? I så fall, för vilka prov och i vilken utsträckning?
- Hur följer skolan upp de elever som är frånvarande under provdagen/dagarna?⁵

2.3 Läroplanen och skollagen

Läroplanen behandlar en rad olika punkter där kommunikation är viktigt för elevernas utveckling och rätten till att ta del av ett demokratiskt samhälle.⁶ Det demokratiska samhället gynnas av att elever får erövra sin talrädsla.⁷ I skollagen finner vi texten:

Alla barn och elever ska ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål.⁸

³ PISA (2015) *15-åringars kunskaper i naturvetenskap, läsförståelse och matematik*

⁴ Pettersson, Daniel, Wester, Anita (2014) red. I: *Lärande skola bildning, grund bok för lärare* s.509

⁵ *Organisera genomförandet av muntliga delprov*. Stockholm: Skolverket

⁶ *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011* (2011) s.7

⁷ Sandin, Daniel (2017) *Talrädsla i skolan: att förstå och hjälpa elever som inte gillar att tala* s.13

⁸ Skollagen kap.3 §3

Delsyftet med svenskundervisningen på gymnasiet är att den ska ”stimulera elevernas lust att tala.”⁹ Men eleverna som lider av talrädsla förmår inte att uttrycka denna rädsla och förblir tysta. Vidare ska svenskundervisningen ge eleverna:

1. Förmåga att tala inför andra på ett sätt som är lämpligt i kommunikationssituationen samt att delta på ett konstruktivt sätt i förberedda samtal och diskussioner.
2. Kunskaper om språkriktighet i text samt förmåga att utforma muntliga framställningar och texter som fungerar väl i sitt sammanhang.
3. Kunskaper om den retoriska arbetsprocessen, dvs. att på ett strukturerat och metodiskt sätt planera och genomföra muntlig och skriftlig framställning som tar hänsyn till syfte, mottagare och kommunikationssituation i övrigt.

Undervisningen i kursen ska behandla följande centrala innehåll:

- Muntlig framställning med fokus på mottagaranpassning. Faktorer som gör en muntlig presentation intressant och övertygande. Användning av presentationstekniska hjälpmedel som stöd för muntlig framställning. Olika sätt att lyssna och ge respons som är anpassad till kommunikationssituationen.¹⁰

Elever med talrädsla behöver få vägledning och stöttning för att kunna uppnå dessa mål och lärare måste bedriva en undervisning som gör det möjligt för elever med talrädsla att genomföra muntliga framträdanden.

3. Problemformulering, syfte och frågeställning

3.1 Problemformulering

Det läroplanen föreskriver att eleverna ska utveckla, vilka färdigheter eleverna förväntas besitta efter utbildningen för kommande studier eller arbetsliv inom muntliga framträdanden stämmer inte överens med lärarens kompetens. Kompetens som behövs för att bemöta, tillgodose och applicera tillvägagångssätt i undervisningen som gynnar elever med specifik social fobi i form av talrädsla. Kunskaper om hur lärare kan möta talrädda elever, eller för den delen det psykologiska fältet, är inget som får utrymme i lärarutbildningen. Den statistik som finns är förvisso gammal men föga inaktuell när den visar på att debuten för uppkomsten av talrädsla sker i grundskolans övre år tätt följt av grundskolans lägre år samt gymnasiet.¹¹

Sandin (2017) menar att det är högst angeläget för lärare att ta del av kunskaper inom KBT-behandling för att kunna applicera detta i sin undervisning.¹² I läroplanen finner vi att eleverna ska ta del av den retoriska arbetsprocessen, vilket innebär ett ständigt tal om etos, patos och logos. Men för den talrädda behövs en mer grundlig förberedelse inom hela kommunikationsprocessen.

3.2 Syfte

Syftet med litteraturstudien är att belysa hur talrädsla betraktas i aktuell forskning i relation till kommunikationsprocessen i sin helhet inom elevsocialisationen.

3.2.1 Frågeställning:

- På vilket sätt gynnar en ökad medvetenhet om hela kommunikationsprocessen elever med talrädsla, enligt tidigare forskning?

⁹ Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011 (2011) s.160

¹⁰ Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011 (2011) s.160–162

¹¹ Lindén, Michael, Norström, Monica, Nyblom, Karin (1998) *Våga tala: Om studenter med talängslan och Studenthälsans yttrandeträningsskurer* s.24

¹² Sandin, Daniel (2017) *Talrädsla i skolan: att förstå och hjälpa elever som inte gillar att tala* s.50

- Vilka beprövade åtgärder finns beskrivna för att gynna elever med talrädsla i gymnasiet enligt tidigare forskning?
- Vad anses som mest centralt inom forskningen för elever med talrädsla?

4. Litteraturgenomgång

4.1 Hur talrädsla syns och uppkomsten av denna

Psykologen och universitetslektorn Hans Atterström (1983) menar att redan i förskoleålder kan talrollerna befästas och följa med upp i vuxen ålder. Det finns olika anledningar till att vissa blir tysta och andra inte, men oavsett om det är frivilligt, eller att tillfället inte ges, får det konsekvenser. Dels för individen, dels för samhället. Omgivningens attityd och tolkning av talrädda handlar inte sällan om att tysta personligheter är ointresserade, ovilliga, likgiltiga eller nonchalanta. I skolkontexten konkurrerar många problemområden om lärarens intresse. Denna kombination av omgivningens attityd och lärarens intresse, resulterar i att högljudda eleverna oftare får stora hjälpinsatser tillskillnad från elever med talrädsla och det skapar en omedvetenhet kring talrädsla. Talrädsla grundas av sociala, psykologiska, pedagogiska och konstitutionella orsaker. Det vanligaste sättet att få syn på problemet är genom självrapportering vilket innebär den subjektiva erfarenheten.¹³ Detta är något som kommer beröras mer senare i detta arbete.

Även om statistiken är snål och knapphändig över svenska elevers talrädsla pekar det ändå åt att problemet uppstår främst under förpuberteten och puberteten, alltså när uppfattningen om jaget i förhållanden till andra utvecklas. Forskningen kring arv och miljö visar att barn förmodligen har olika benägenheter att utveckla talrädsla i och med att vi är olika känsliga inför miljöinflytande. Kombinerar man detta med sociologiska faktorer som samhällets prestationskrav, familjens uppfostringspraxis, ekonomi och skolans uppmuntran över tystnad i klassrummet kan ett närmande av uppkomsten av talrädsla uppnås.¹⁴

Konsekvenserna för individen har i allra högsta grad med självkänsla, självförtroende och självbild att göra. Det är inte svårt att förstå eftersom attityden av talrädda inte är positiva. Detta kan komma att påverka såväl nyfikenhet och lusten att lära som andra väsentliga inlärningsprocesser. Den talrädda frågar sällan om hjälp, undviker situationer där en möjlig konfrontation med det obehagliga kan ske.¹⁵ Det finns en överhängande risk att läraren missbedömer situationen och det grundas i lärarens omedvetenhet och lärarens uppfattning av talrädda. Vidare blir då också åtgärderna vanemässiga och inte individanpassade.¹⁶

4.2 Språksociologi och psykologi i korta drag

Ur ett språksociologiskt perspektiv lyfter man fram det språkliga beteendet i förhållande till de sociala förutsättningarna.¹⁷ Språksociologin vill förklara sambanden mellan samhälle och språk vilket inte är helt oväsentligt i detta fall. Eleverna kommer från olika socialisationer och möts i en stor elevsocialisation. Socialisation menas i detta arbete en primär- och en sekundär socialisation. Den primära innebär individens möte med signifikanta närstående personer under barndomen. Den sekundära elevsocialisationen innebär individens möte med omgivningen utanför, exempelvis de minisamhälle som skolan ofta framställs vara.

¹³ Atterström, Hans (1983) *Kommunikationssvårigheter i muntliga sammanhang* s.1–13

¹⁴ Atterström, Hans (1983) *Kommunikationssvårigheter i muntliga sammanhang* s.17–21

¹⁵ Atterström, Hans (1983) *Kommunikationssvårigheter i muntliga sammanhang* s.24

¹⁶ Atterström, Hans (1983) *Kommunikationssvårigheter i muntliga sammanhang* s.25

¹⁷ Einarsson, Jan (2009) *Språksociologi* s.15

Ser man till elevernas förutsättningar att erövra talet i skolan bör man också vara medveten om sociologiska termer som samhällets uppbyggnad utifrån makt, social klass, kön, etnicitet, status, självbild och anpassning. För språksociologin är det viktigt att medvetandegöra hur det är möjligt för grupper och individer att stå över andra genom språket.¹⁸ Det handlar alltså om att utomstående samhälleliga faktorer påverkar elevsocialisationen.

Det som är primärt i detta arbete är vad som inom psykologin kallas för specifik social fobi, vilket innebär att elever undviker specifika situationer. I detta fall att tala inför klassen. Specifik social fobi kan innebära att man undviker flera situationer men de ska vara just specifika.¹⁹ Det kan vara mycket svårt för en lärare att uppmärksamma elever med specifik social fobi, av den anledningen att eleverna är väl fungerande i andra sociala situationer, exempelvis ett väl fungerande socialt band till kompisar.²⁰

Inom psykologin redovisas vårt beteende som antingen medvetet eller omedvetet inlärd. Det vi erfar bär vi med oss och detta inkluderar även dåliga erfarenheter vilket kallas för klassisk betingning. I praktiken innebär det att eleverna bär med sig olika typer av erfarenheter från en primär socialisation in till skolan och sedan byggs det på i den sekundära elevsocialisationen. Den klassiska betingningen är något vi således inte kan styra själva utan finns inom oss. Vidare finns det inom psykologin en instrumentell betingning och det är något vi kan kontrollera såtillvida att det är ett säkerhetsbeteende som vi lägger till för att antingen genomlida muntligframträdande, alternativt undvika situationen helt.²¹

Det finns tendenser som tyder på att talrädslan är mer utbredd hos flickor än hos pojkar. Sandin (2017) menar dock att denna skillnad kan vara inbäddad i det konstruerade könet där pojkar helt enkelt inte ska vara rädda. Normen talar för att flickor dessutom i större grad söker hjälp för sin talrädsla än pojkar.²² I det konstruerade könet kan det finnas olika sätt för pojkar och flickor att hantera talrädsla och komma med olika typer av bortförklaringar till varför eleven inte kan genomföra det muntliga framträdandet.²³ Förmodligen kan det konstruerade könet innebära att pojkar och flickor även bär med sig olika typer av klassiska betingningar och uttrycker olika typer av instrumentell betingning.

4.3 Olika vägar

Sätten att arbeta kring och med elever som är talrädda är många, men det kan vara svårt att implementera något som fungerar på alla talrädda precis som det är svårt att implementera något över huvud taget.

4.3.1 KBT och mindfulness för att övervinna talrädslan

KBT (kognitiv beteende terapi) är ett sätt att arbeta kring det psykologiska och innehåller olika tekniker. Den mest centrala tekniken är exponeringsteknik för att uppnå beteendeförändring.²⁴ När den rädda utsätts för exponering av det obehagliga kommer efterhand en avvänjning och tillslut ett normaliserande tillstånd via det som kallas för habituering.²⁵ Ett av huvudmålen med KBT är att den rädda ska lära sig hantera sin rädsla och lära sig sina egna svårigheter. Det

¹⁸ Einarsson, Jan (2009) *Språksociologi* s.19

¹⁹ Svirsky, Liv, Thulin, Ulrika & Öst, Lars-Göran (2012) *Mer än blyg – Om social ängslighet hos barn och ungdomar* s.24

²⁰ Sandin, Daniel (2017) *Talrädsla i skolan: att förstå och hjälpa elever som inte gillar att tala* s.26

²¹ Sandin, Daniel (2017) *Talrädsla i skolan: att förstå och hjälpa elever som inte gillar att tala* s.32

²² Sandin, Daniel (2017) *Talrädsla i skolan: att förstå och hjälpa elever som inte gillar att tala* s.28

²³ Sandin, Daniel (2017) *Talrädsla i skolan: att förstå och hjälpa elever som inte gillar att tala* s.29

²⁴ Svirsky, Liv, Thulin, Ulrika & Öst, Lars-Göran (2012) *Mer än blyg – Om social ängslighet hos barn och ungdomar* s.61

²⁵ Svirsky, Liv, Thulin, Ulrika & Öst, Lars-Göran (2012) *Mer än blyg – Om social ängslighet hos barn och ungdomar* s.62

handlar inte om att sluta vara rädd eftersom det är en naturlig, livsnödvändig instinkt hos människan.²⁶

Inom psykologins mindfulness övar individen upp en förståelse att rädslan för ett muntligt framförande inte är verklig. Inom detta område övas individen inom stimulusdriven- och kontrollerad uppmärksamhet för att lära sig fokusera på rätt uppmärksamhet i olika situationer. Det är bra att använda en stimulusdriven uppmärksamhet om det faktiskt är fara i sikte, medan det i en talarsituation inte är gynnsamt. Den kontrollerade uppmärksamheten måste därför övas upp inför en situation där stimulusdriven uppmärksamhet brukar ta över, exempelvis vid muntliga framträdande där ingen fara lurar mer än i den egna hjärnan.²⁷ Inom mindfulness ingår meditation för att uppnå styrkan att välja de positiva tankarna före de negativa samt att utvärdera vad som gick bra eller dåligt vid ett framträdande. Utvärderingen är viktigt då vår hjärna ofta feltolkar situationerna.²⁸

4.3.2 Retorikinspirerat

Att arbeta fram ett tal är en konst och har sina anor från Grekland, inte helt oväsentligt är den starka kopplingen till demokratin vilken skolan även idag bygger på. Sandins (2017) kapitel om retorik betonar att genom grundlig förberedelse, i form av partesmodellen²⁹ kan bättre förutsättningar skapas för elever med talrädsla. Vidare är modellen gynnsam eftersom läraren får en chans att se elever med talrädsla innan redovisningsdagen.³⁰ Att tala inför andra än en primärgrupp ställer krav på en jämnvikt mellan kropp och själ. En van talare har en mer automatisk jämnvikt på grund av medvetenhet för hur kroppen betar sig och hur rösten låter osv. Men utan övning kan detta försvinna precis som jämnvikten aldrig kan infinna sig hos en elev som aldrig får öva sig. Talrädsla kan komma och gå beroende på olika skeenden i livet. Med övningar inom retorik för att minimera de dåliga erfarenheterna kommer individen uppnå performativ habitus, vilket innebär ett normaliserande tillstånd inför muntliga framträdanden av en sekundärgrupp.³¹

5. Teoretiskt perspektiv på lärande

I detta avsnitt behandlas den teoretiska utgångspunkt som litteraturstudien vilar mot. Kommunikation i bred bemärkelse är aldrig statisk utan bunden till kontext i vilken man aldrig är ensam.

Även om denna litteraturstudie avser ett sociokulturellt perspektiv på elev och lärande så ska kort nämnas att den psykologiska traditionen och därmed beteendeterapi har sina rötter i behaviorismens teoretiska perspektiv. I korta drag visas det genom att på samma sätt som exponering av det obehagliga kan bidra till rehabilitering, kan också olika betingningar skapa rädsla.³² Viss förtjänst inom behaviorismen handlar om individanpassning.³³ Trots detta står ändå den sociokulturella traditionen för det övergripande perspektivet i detta arbete. Det sociokulturella perspektivet kom att utveckla synen på människans förmåga att ingå i olika sociala universum. I synen på lärandet har primär- och sekundär socialisation en avgörande roll

²⁶ Svirsky, Liv, Thulin, Ulrika & Öst, Lars-Göran (2012) *Mer än blyg – Om social ängslighet hos barn och ungdomar* s.66

²⁷ Axelsson, Ulrika (2011) *Förstå, utmana och förändra* s.31

²⁸ Axelsson, Ulrika (2011) *Förstå, utmana och förändra* s.33

²⁹ Sandin, Daniel (2017) Partesmodellen innehåller sju kategorier, förstå, samla information, disponera, formulera sig, memorera, framförandet och utvärdering s.70–83

³⁰ Sandin, Daniel (2017) *Talrädsla i skolan: att förstå och hjälpa elever som inte gillar att tala* s.69–70

³¹ Pusztai, Istvan (2012) *Mod att tala: 160 övningar i retorik* s.26

³² Säljö, Roger (2014) red. I: *Lärande skola bildning, grund bok för lärare* s.258–259

³³ Säljö, Roger (2014) red. I: *Lärande skola bildning, grund bok för lärare* s.262

i vad som kallas för appropriering, vilket betyder att använda kulturella redskap med vilka vi tolkar vår omvärld.³⁴ Vidare står det sociokulturella perspektivet för att människan under hela livet utsätts för lärande.³⁵ Detta är väsentligt i denna studie eftersom talrädsla till stor del handlar om att få trygga individer i en grupp utanför en primärgrupp. Det sociokulturella perspektivet anlägger en socialkonstruktivistisk syn på lärande vilket är en förutsättning för att nå fram till elever och skapa en trygg klassrumsmiljö att utvecklas inom.³⁶ Lärande och kommunikation hänger nära samman. Det är genom att lyssna, härma, samtala och integrera som vi hämtar kunskap. En viktig förtjänst är att inom det sociokulturella perspektivet ser man länken mellan den yttre kommunikationen mellan människor och det inre tänkandet. I och med att tänkandet spelar roll för kommunikationen så får det också konsekvenser för hur vi ser på individen och lärandet.³⁷ I undervisningens aula finner sig kompetens hos läraren som vägledning inom elevens utvecklingszon (Zone of proximal development) vilket kan förtydligas med att interaktionen, samspelet och kommunikationen är avgörande för utveckling och lärande.³⁸

6. Metod

Metoden som står till grund för att uppfylla syftet och frågeställningarna är en systematisk litteraturstudie. Följande avsnitt anger en redogörelse för etiska överväganden och urval av de vetenskapliga texterna. Sökningarna utmynnar i att kritiskt söka och granska.

6.1 Etiska överväganden

För att få ett så tillfredsställande resultat som möjligt har sökningen av den vetenskapliga litteraturen skett på ett så objektivt sätt som möjligt, samt genom etablerade databaser. Ur ett etiskt perspektiv kommer de olika resultaten av litteraturen att presenteras och vidare kommer litteraturstudien lyfta fram en syntes för att främja objektiviteten.³⁹ Här nedan kommer sökningen av litteraturen att redogöras för att uppnå reliabilitet för att framtida liknande studier ska kunna genomföras med likvärdiga resultat.⁴⁰

6.2 Urval

Urvalet av litteraturen har gjorts enligt Eriksson Barajas, et al (2013) föreskrift för kvalitet.⁴¹ Litteraturstudien består av både manuell sökning och databassökning med sökord inom ramen för utbildning, pedagogik och psykologi. Sökningarna har gjorts i huvudsak genom databasen Libris med avgränsning men också via manuell sökning av erkända, granskade forskare inom ramen för litteraturstudiens syfte och frågeställning.

6.3 Datainsamling

För att finna relevant litteratur användes flera olika sökord, både på engelska och svenska. De engelska sökorden användes främst för att se utbudet överlag. Mitt mål med sökningarna var att finna vetenskaplig litteratur inom den svenska forskningen genom de svenska sökorden, eftersom det är inom svenskundervisningen i den svenska skolan som studien syftar till. Detta visade sig svårt. Initialt söktes svensk forskningslitteratur som visar på olika sätt att arbeta med

³⁴ Säljö, Roger (2014) red. I: *Lärande skola bildning, grund bok för lärare* s.299

³⁵ Säljö, Roger (2014) red. I: *Lärande skola bildning, grund bok för lärare* s.304

³⁶ Säljö, Roger (2014) red. I: *Lärande skola bildning, grund bok för lärare* s.308

³⁷ Dysthe, Olga (red.) (2003) *Dialog, samspel och lärande* s.48–49

³⁸ Säljö, Roger (2014) red. I: *Lärande skola bildning, grund bok för lärare* s.307

³⁹ Eriksson Barajas, Katarina, Forsberg, Christina, Wengström, Yvonne (2013) *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap: Vägledning vid examensarbeten och vetenskapliga artiklar* s.69–70

⁴⁰ Eriksson Barajas, Katarina, Forsberg, Christina, Wengström, Yvonne (2013) *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap: Vägledning vid examensarbeten och vetenskapliga artiklar* s.103

⁴¹ Eriksson Barajas, Katarina, Forsberg, Christina, Wengström, Yvonne (2013) *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap: Vägledning vid examensarbeten och vetenskapliga artiklar* s.117

talrådsla i gymnasiet men sökningarna fick utökas till att inte endast beröra gymnasiet. För att effektivisera datainsamlingen söktes Högskolan Dalarnas bibliotek för ett möte med en bibliotekarie. Eriksson, Barajas et al (2013) är detta att föredra för att sökningen kan gynnas och bli än mer effektiv.⁴² Efter mötet med bibliotekarien fick min sökning högre kvalitet.

6.4 Databas -och manuell sökning

Sökordet 'talängslan' gav 44 träffar med begränsningarna *Typ* och *Språk*. För att kunna bedöma relevant litteratur beställdes ett tiotal av titlarna hem för att granskas. Även författarna söktes och granskades via Google för att få en så etablerad författarbas som möjligt. Av de 44 träffarna valdes tillslut Atterström, Hans (1995) *kompetensutveckling i talad kommunikation: Teoretiska infallsvinklar och praktisk pedagogiska åtgärdsprogram* och Lindén, Michael, Norström, Monica, Nyblom, Karin (1998) *Våga tala: Om studenter med talängslan och Studenthälsans yttrandeträningsskurser*.

Barajas, Eriksson, et al (2013) rekommenderar en manuell sökning och det har också utförts.⁴³ Den manuella sökningen består av en granskning av referenslistor. Arbetet resulterade i Hansson, Gunnar, Jansson, Tore, Linell, Per, Sjölander, Sverre (1981) *Kommunikation mellan människor* och Pusztai, Istvan (2012) *Våga tala 160 övningar i retorik*. Titlarna förekom ofta i andra examensarbeten eller i andra sammanhang. I sökandet lästes en del av utbudet inom talrådsla och kommunikationsprocesser i andra examensarbeten. Här fann jag titeln *Retorik som verktyg vid talängslan – en presentation av Södertörns Högskolas och Uppsala Universitets arbete med talängsliga*. Södertörn: Södertörns Högskola av Anna Lundholm (2008). Lundholm jämför våga-tala kursen som Lindéns (1998) rapport behandlar med Pusztais (2012) våga-tala kurs. Men med hänsyn till kvalitet så kommer inte den titeln användas. Vidare valdes denna titel bort på grund av att detta arbete inte har för avsikt att väga olika metoder mot varandra.

I sökandet efter titlarna ovan gjordes även här en begränsning av *Typ* och *Språk* med sökorden 'kommunikation mellan människor' och 'retorik'. För att finna vilka författarna var och hur deras arbeten erkänts söktes dessa via Google. I den manuella sökningen fann jag boken *Muntligt i klassrummet*, av Palmér (2010) i min egna bokhylla. Detta resulterade i att jag sökte på författaren i Libris och fick på så vis upp hennes avhandling *Samspel och solostämmor – Om muntlig kommunikation i gymnasieskolan* (2008).

6.5 Presentation av de utvalda titlarna

Anne Palmérs avhandling *Samspel och solostämmor – om muntlig kommunikation i gymnasieskolan* (2008) anlägger ett sociokulturellt perspektiv på vilka olika typer av kommunikation som sker inom undervisningssituationerna på olika gymnasielinjer. Hon påpekar det fattiga utbudet av just elevernas förberedda tal i klassrummet med motiveringen att det förmodligen ses som en lärarledd undervisning där eleverna får vara klassrummets huvudaktör under en mycket begränsad tid.⁴⁴ Avhandlingens svar på hur man ska fokusera på hela kommunikationsprocessen ligger i en systematisk talträning men grund i retorikens struktur. Det börjar med lekfulla övningar för att sedan öka svårighetsgraden för att stärka elever med talrådsla.⁴⁵ Palmér (2008) använder analys begreppet Topik och menar att

⁴² Erikson Barajas, Katarina, Forsberg, Christina, Wengström, Yvonne (2013) *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap: Vägledning vid examensarbeten och vetenskapliga artiklar* s.75

⁴³ Erikson Barajas, Katarina, Forsberg, Christina, Wengström, Yvonne (2013) *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap: Vägledning vid examensarbeten och vetenskapliga artiklar* s.75

⁴⁴ Palmér, Anne (2008) *Samspel och solostämmor – Om muntlig kommunikation i gymnasieskolan* s.25

⁴⁵ Palmér, Anne (2008) *Samspel och solostämmor – Om muntlig kommunikation i gymnasieskolan* s.26

”Topikanalysen och begreppet utbyggd topik är sådana verktyg, relevanta för svensklärare och andra som behöver tala om muntligt språk i didaktiska sammanhang.”⁴⁶

Gunnar Hansson, et al (1981) kom ut med rapporten *Kommunikation mellan människor*. Arbetet är för Linköpings universitets räkning då man ville sammanställa samhällsangelägna problem inom kommunikation – överföring av information, med fokus på individen. Hansson, et al (1981) menar att huvudinriktningen har många gånger varit, för meddelandet och det mätbara yttre observerbara. Men den gynnsamma vägen att analysera kommunikation mellan individer, menar författarna är ur ett beteendevetenskapligt och socialt perspektiv där biologiska och estetiska aspekter ges utrymme. Författarna uppmanar en tvärvetenskaplig hållning och poängterar också vikten av ett fokus på hela kommunikationsprocessen. Då utgångspunkten är när kommunikation mellan människor inte fungerar måste därför fokus vara på individen och inte på meddelandet.⁴⁷

Rapporten *Våga tala: Om studenter med talängslan och studenthälsans yttrandeträningsskurer* av Michael Lindén, et al (1998) har för avsikt att utifrån 29 yttrandeträningsskurer anlägga betydande utgångspunkter och metodik för att elever ska kunna göra sig rättvisa inför muntliga framträdanden. De kategorier eleverna beskrivs inom är kön, ålder, antal studietimer samt studieinriktning. Utav 336 kursdeltagare uppger 81% att det blivit lättare inför muntliga framträdanden efter kursens avslut. Lättnaden inför muntliga framträdanden ligger främst, enligt eleverna själva i, att inom ett konstruktivt psykosocialt sammanhang möta andra med samma, eller liknande problem. Rapportens avslutande diskussion behandlar makten lärare och handledare har när det kommer till att hjälpa elever med talrädsla, samt att elever som är talrädda är ett problem för demokratin eftersom talrädda inte förmår att göra sin röst hörd.⁴⁸

Hans Atterström (1995) har skrivit rapporten *Kompetensutveckling i talad kommunikation: Teoretiska infallsvinklar och praktisk-pedagogiska åtgärdsprogram*, HLK (Högskolan för lärarutbildning och kommunikation, Jönköping). Rapporten lyfter fram bakgrunden till att lärarutbildningen i Jönköping utvecklade en extern kurs på 5hp, i talad kommunikation för de elever som har kommunikationssvårigheter. Den teoretiska utgångspunkten är att kommunikation sker i två nivåer, en utförandenivå vilken betyder den synliga kommunikationen. Den andra är processnivå vilken betyder ett inre tänkande och en kunskapsprocess inom oss.⁴⁹

Istvan Puztai kom 2012 ut med boken *Mod att tala – 160 övningar i retorik* vilken anlägger ett retoriskt, didaktiskt perspektiv på hur man kan arbeta med talrädsla. Eleverna förväntas många gånger besitta redan utvecklade färdigheter för att socialt kunna föra sig. De elever som inte faller inom denna ram går alltså miste om utveckling inom retorik helt och hållet.⁵⁰ Vidare menar Puztai att dagens skola, som innebär mer frivillighet och en växande mobbningskultur stjälper eleverna i sin träning att framföra muntligt. Detta har i sin tur gjort att antalet talrädda ökat.⁵¹ Puztai har arbetat fram den så kallade Södertörnsmodellen vilken innebär vikten av att inte gå direkt in på den reella uppgiften i muntliga framträdanden utan att ta steg för steg och framförallt träna upp basfärdigheter. För det andra handlar modellen om att utifrån vad läraren

⁴⁶ Palmér, Anne (2008) *Samspel och solostämmor – Om muntlig kommunikation i gymnasieskolan* s. 176

⁴⁷ Hansson, Gunnar (red) (1981) *Kommunikation mellan människor* s.1–6

⁴⁸ Lindén, Michael, Norström, Monica, Nyblom, Karin (1998) *Våga tala: Om studenter med talängslan och Studenthälsans yttrandeträningsskurer* s.2–3

⁴⁹ Atterström, Hans (1995) *kompetensutveckling i talad kommunikation: Teoretiska infallsvinklar och praktisk pedagogiska åtgärdsprogram* s.15

⁵⁰ Puztai, Istvan (2012) *Våga tala 160 övningar i retorik* s.14

⁵¹ Puztai, Istvan (2012) *Våga tala 160 övningar i retorik* s.15

anser lämpligt för situationen, använda didaktiska precisionsinstrument i form av övningar inom retorik.⁵²

7. Resultat

Följande kapitel kommer försöka besvara syftet och frågeställningarna i den följd som anges. Under 7.1 visas resultat av frågeställningarna ett och två. Frågeställning tre behandlas under 7.2

7.1 En ökad medvetenhet om hela kommunikationsprocessen

Palmér's avhandling *samspel och solostämmor* (2008) är en omfattande undersökning och syftar till att studera elevernas förutsättningar för språkutveckling i undervisningssammanhang. Som deltagande observatör har hon följt ett antal klasser i dels yrkesförberedande och dels studieförberedande.⁵³ Palmér har för avsikt att flytta fokus från det överordnade litterära fältet till de muntliga kulturena⁵⁴ eftersom hon ser en tendens till att undervisningen tar det muntliga språket förgivet. Vidare motiverar hon att muntligt, skriftligt och multimodalt inte utesluter varandra utan bör ses som gynnsamma för varandra.⁵⁵

För att kunna analysera elever och lärares kommunikation använder Palmér (2008) topik vilket är ett begrepp betydande för samtalsämnet i en dialog eller monolog. Topik används för att förklara hur konversationen går framåt, stannar av och utvidgade resonemang. Det är ett begrepp som täcker in en hel kommunikationsprocess då Palmér analyserar hur eleverna arbetar fram ett muntligt framträdande i smågrupper med lärarens hjälp.⁵⁶ Även om ignorans faller utanför topikbegreppet så blir konsekvenserna synliga eftersom samtalet kan ändra riktning på grund av den.

Med hjälp av topik kan makt iakttas i form av att det blir tydligt vilka som för samtalet framåt och vilka som får stå tillbaka, både på frivillig basis men också ofrivilligt. Palmér (2008) skriver att det är viktigt med elevernas muntliga framträdanden som huvudaktörer i klassrummet, eftersom det ger eleverna en chans att utvecklas i sitt formella språkbruk. Men hon berör då också problematiken för läraren att ge eleverna rätt metakunskap, hur läraren ska arbeta med talarädda elever, att utvärderingarna blir givande och att flickor och pojkar hanterat huvudaktörsjobbet på olika sätt.⁵⁷

Smågruppssamtalet är något som på förhand verkar vara en bra lösning på problemet, men Palmér (2008) menar att faktorer som maktstruktur bland eleverna, uppgiftens relevans och utformning komplicerar utförandet.⁵⁸ Faktorer som är viktiga för eleverna är talutrymme, inflytande över arbetet, anpassning till kamrater och engagemang respektive distans till uppgiften.⁵⁹

I en observerad smågrupp visas tydligt hur eleverna handlar utifrån sitt självförtroende och hur vissa elever inte blir lyssnade på eller tagna på allvar. Det syns också vilka som sitter inne på information som gynnar smågruppens arbete mot en redovisning men som inte kommer till tals

⁵² Pusztai, Istvan (2012) *Våga tala 160 övningar i retorik* s.16

⁵³ Palmér, Anne (2008) *Samspel och solostämmor – Om muntlig kommunikation i gymnasieskolan* s.39

⁵⁴ Med muntliga kulturer syftar Palmér på en uppsättning praktiker som tillsammans definierar samtalsmönster, maktförhållanden och värderingar i muntligt språkande i en klass. Utgångspunkten är att olika grupper kan utveckla olika muntliga kulturer beroende på aktivitet och livsdomän s.45

⁵⁵ Palmér, Anne (2008) *Samspel och solostämmor – Om muntlig kommunikation i gymnasieskolan* s.42–43

⁵⁶ Palmér, Anne (2008) *Samspel och solostämmor – Om muntlig kommunikation i gymnasieskolan* s.51

⁵⁷ Palmér, Anne (2008) *Samspel och solostämmor – Om muntlig kommunikation i gymnasieskolan* s.37

⁵⁸ Palmér, Anne (2008) *Samspel och solostämmor – Om muntlig kommunikation i gymnasieskolan* s.37

⁵⁹ Palmér, Anne (2008) *Samspel och solostämmor – Om muntlig kommunikation i gymnasieskolan* s.54

utan anpassar sig till andra elever. Palmér (2008) vill poängtera att eleverna får med sig olika språkupplevelser, denna typ av smågruppsarbeten för en muntlig redovisning genererar i olika språkliga verkligheter för eleverna.⁶⁰

I en annan smågrupp visas ett annat mönster av tre elever, elev X, elev Y och elev Z. Nämligen att elev X som varit drivande under arbetet fram till den muntliga redovisningen tar ett tydligt steg tillbaka under redovisningen då den minst engagerade eleven, elev Y får mest talutrymme. Det som är intressant är att elev Z som bestämt upplägget för redovisningen var varken drivande under arbetsprocessen eller under redovisningen utan flikar in kommentarer som en bekräftelse på deltagande. Palmér (2008) uppfattar elev Z:s agerande som ett avståndstagande från skolarbetet, vilket kan hänga ihop med den brist på inflytande och framgång som hon kan uppleva.⁶¹

En sista situation som är intressant är att lärarens attityd får konsekvenser då dennes talutrymme trasas sönder elevernas egna resonemang. I Palmérs (2008) analys av läraren framkommer det att läraren systematiskt hjälper trevande elever att komma vidare eller i andra fall då läraren inte ställer krav på att eleverna vidareutveckla sina resonemang. Palmér (2008) ser också ett problem med lärarens stödjande attityd när det kommer till bedömning eller kommentarer av muntliga redovisningar efteråt.⁶²

Palmér (2008) ställer frågan ifall smågruppernas redovisningar inför helkass genererar gynnsam övning i muntliga tal och kommer fram till att endast de redan talföra eleverna gynnades av denna övning och att de tysta eleverna förblir tysta, dock ser hon vissa poänger med att tala tillsammans i en grupp än att stå helt själv. Vidare ser Palmér (2008) en brist i instruktionerna inför uppgiften då det inte läggs någon som helst tyngd vid den muntliga delen av planeringen, vilket måste ses som att den muntliga är underordnat det litterära. Palmér (2008) skriver också om att även det allmänbildningsmålet står över muntliga framförande, elever får ingen guidning vad gäller förberedande av tal, utan får inta huvudaktörsjobbet under en begränsad tid för att framföra informationen. Med denna typ av undervisning främjas de elever som inte lider av någon talrädsla medan de talrädda eleverna förblir tysta.⁶³

Hansson, et al (1981) skriver om hur viktigt det är att ta del av hela kommunikationsprocessen för att komma åt processer inom individen (som både sändare och mottagare) och hur yttre och inre faktorer påverkar individen. Ett viktigt mål är att med en tvärvetenskaplig forskning flytta fokuset från meddelandet till individen. Det handlar om kommunikationsprocessen mellan individer. Sändarens meddelande är i form av olika signaler för mottagaren att tolka.⁶⁴ Det är viktigt att se till den icke-verbala kommunikationen och här ser författarna att det finns mycket kvar att lära. I kommunikationsprocessen kommer även ditt icke-verbala språk att tala.⁶⁵ Om kommunikation är när en individ tolkar något så ställs vi inför en eventuell situation när mottagaren tolkar något som inte är sagt. I ett exempel skriver författarna detta:

Om Andersson klipper sin gräsmatta två gånger i veckan kan hans granne registrera detta och eventuellt tolka det som ett tecken på att Andersson är en skötsam villaägare och medborgare utan att denne någonsin avsett att kommunicera något sådant.⁶⁶

⁶⁰ Palmér, Anne (2008) *Samspel och solostämmor – Om muntlig kommunikation i gymnasieskolan* s.95

⁶¹ Palmér, Anne (2008) *Samspel och solostämmor – Om muntlig kommunikation i gymnasieskolan* s.109

⁶² Palmér, Anne (2008) *Samspel och solostämmor – Om muntlig kommunikation i gymnasieskolan* s.108

⁶³ Palmér, Anne (2008) *Samspel och solostämmor – Om muntlig kommunikation i gymnasieskolan* s.110

⁶⁴ Hansson, Gunnar (red.) (1981) *Kommunikation mellan människor* s.1

⁶⁵ Hansson, Gunnar (red.) (1981) *Kommunikation mellan människor* s.27

⁶⁶ Hansson, Gunnar (red.) (1981) *Kommunikation mellan människor* s.34

Sändaren avger ett beteende men det betyder inte att det avser kommunikativa funktioner. Vi ställs alltså inför olika typer av signaler från mottagaren som tolkar det sändaren säger eller gör. Författarna menar att så fort vi tar bort ansikte-mot-ansikte förlorar mottagaren dels möjligheten till att påverka sändaren och dels förlorar mottagaren möjligheten till att tolka signalerna som sändaren förstärker sin kommunikation med.⁶⁷

Vad beträffar sociala handikapp skriver författarna om en otillräcklig kunskap kring personer som lider av kommunikationssvårigheter. För att få kunskap om hela kommunikationsprocessen krävs undersökningar om hur individer löser, alternativt inte löser kommunikationen i olika sociala sammanhang. Vidare måste man se till vilka kompensations- och anpassningsstrategier individerna använder sig av. Författarna föreskriver detta som avgörande för att kunna förbättra möjligheterna för individer som lider av kommunikationssvårigheter. Om inte medvetandet infinner sig kring kommunikationssvårigheter menar författarna att problemen inom sociala sammanhang kan komma att bli oförstående, förvirrande, framkalla rädsla för individer med kommunikationssvårigheter och rent av aggression.⁶⁸ En viktig slutpoäng som författarna vill förmedla är vikten av att olika forskningsfält samarbetar för att gynna hela kommunikationsprocessen för individen.⁶⁹

7.2 Vad anses som mest centralt samt beprövade åtgärder

Med hela kommunikationsprocessen i åtanke kommer vidare avsnitt att behandla hur arbetet med talrädsla kan se ut och vad som är mest centralt för elever med talrädsla.

7.2.1 Rapport om yttrandeträning, Uppsala

Våga-tala kursen planeras utifrån ett psykosocialt klimat. Eleverna får pröva sig fram för att våga tala inför andra genom två konstruktiva förhållningssätt, det ena är att eleverna ska kunna göra bort sig och det andra är att eleverna hela tiden ska påminnas om gruppens stöd. Det första förhållningssättet syftar till elevens självvransakan, att det är accepterat att rodna, skaka, komma av sig och så vidare. Målet är att inte dölja sin rädsla utan arbeta fram sin objektkonstans. Det andra förhållningssättet syftar till att åhörarna också har ansvar gentemot talaren, detta för att stärka banden i gruppen med målet att bilda goda objektrelationer till varje deltagare. Sammantaget önskar kursen att bidra till att elever med talrädsla i framtiden ska göra sig själva rättvisa.⁷⁰

Rapporten innehåller 29 kurser i yttrandeträning med sammanlagt 336 deltagare, där kursdeltagarens bakgrund analyseras efter kön, ålder, studieinriktning, studietid, utbildningsnivå och modersmål. Det som varit relevant för eleverna att berätta är, i vilka sammanhang talrädslan uppstår, vad eleverna varit rädda för under muntliga framträdanden, när talrädslan debuterade, i vilken mån talrädslan hindrat eleverna i studierna, om eleverna tidigare sökt hjälp för sin talrädsla och sist om eleverna funderat på bakomliggande orsaker till deras talrädsla.⁷¹

Vid varje kurstillfälle får eleverna hålla ett muntligt framförande från 1–2 minuter i början för att sedan landa i 10–15 minuter i slutet av kursen. Utvärderingen efter varje muntligt

⁶⁷ Hansson, Gunnar (red.) (1981) *Kommunikation mellan människor* s.129

⁶⁸ Hansson, Gunnar (red.) (1981) *Kommunikation mellan människor* s.173–174

⁶⁹ Hansson, Gunnar (red.) (1981) *Kommunikation mellan människor* s.182

⁷⁰ Lindén, Michael, Norström, Monica, Nyblom, Karin (1998) *Våga tala: Om studenter med talängslan och Studenthälsans yttrandeträningsskurser* s.9–10

⁷¹ Lindén, Michael, Norström, Monica, Nyblom, Karin (1998) *Våga tala: Om studenter med talängslan och Studenthälsans yttrandeträningsskurser* s.11–12

framförande sker i form av att talaren beskriver upplevelsen och sedan utvärderar resten av kursdeltagarna. Det viktigaste är att det sker utifrån känslan och inte själva föredraget.⁷²

Situationer som eleverna tycker är påtagligt jobbigt:

1. Hålla föredrag
2. Redovisa grupparbeten
3. Vara aktiv på seminarier/gruppövningar
4. Ställa/svara på frågor vid föreläsningar/lektioner
5. Högläsning
6. Muntlig gruppexamination
7. Försvara/opponera på uppsatser/avhandlingar
8. Delta i roll/process-spel
9. Presentera sig vid upprop och i liknande situationer.⁷³

I rapporten visas olika typer av svårigheter utifrån de ovan nämnda situationerna. Några elever tycker det jobbiga består av att bli bedömd, andra tycker att stå inför andra är jobbigast. Vidare är gruppstorleken något som påverkar vissa elever men också talarordningen spelar roll för en del talrädda. Det som ändå framhålls som viktigast är tryggheten i gruppen.⁷⁴

Eleverna med talrädda upplever ångest, panik och oro för att göra bort sig. Att göra bort sig handlar dels om att inte göra sig själv rättvisa under framförandet, dels att andra ska döma eller avslöja hur nervös eleven är. Elevernas oro, ångest och panik innan framförandet kan generera i stakningar, tappa tråden eller förlora budskapet i det man ville säga. Till sist handlar det om att eleverna är rädda för att bli till åtlöje eller inte bli tagna på allvar.⁷⁵ De åtta kurstillfällena innehåller avspänning, råd från tidigare kursdeltagare, muntliga föredrag i upp till 10 minuter med fokus på bakgrunden till talrädsan.⁷⁶

7.2.2 Rapport om kommunikation i teori och praktik

Högskolan i Jönköping har gjort en annan analys av problemet och tagit beslutet att samtliga elever inom ungdomspedagogiska- och grundskoleläroprogrammen får undervisning i ämnet röst- och talvård. Kursen heter *kommunikation i teori och praktik* och är en fristående kurs på 5hp.⁷⁷ Syftet med rapporten är att beskriva och utvärdera en kurs i talad kommunikation för studenter i behov av kommunikationsstödjande åtgärder. Syftet är också att se utfallet av effekterna studenterna upplever efter kursen.⁷⁸

De talrädda eleverna har via samtal och enkät efterfrågat insatser för dels personliga handikapp i form av talrädda, dels för en ökad kompetens inför deras kommande yrke.⁷⁹ Målet med kursen

⁷² Lindén, Michael, Norström, Monica, Nyblom, Karin (1998) *Våga tala: Om studenter med talängslan och Studenthälsans yttrandeträningsskurer* s.13

⁷³ Lindén, Michael, Norström, Monica, Nyblom, Karin (1998) *Våga tala: Om studenter med talängslan och Studenthälsans yttrandeträningsskurer* s.18

⁷⁴ Lindén, Michael, Norström, Monica, Nyblom, Karin (1998) *Våga tala: Om studenter med talängslan och Studenthälsans yttrandeträningsskurer* s.19

⁷⁵ Lindén, Michael, Norström, Monica, Nyblom, Karin (1998) *Våga tala: Om studenter med talängslan och Studenthälsans yttrandeträningsskurer* s.21–22

⁷⁶ Lindén, Michael, Norström, Monica, Nyblom, Karin (1998) *Våga tala: Om studenter med talängslan och Studenthälsans yttrandeträningsskurer* Bilaga 3.

⁷⁷ Atterström, Hans (1995) *Kompetensutveckling i talad kommunikation: Teoretiska infallsvinklar och praktisk-pedagogiska åtgärdsprogram* s.25

⁷⁸ Atterström, Hans (1995) *Kompetensutveckling i talad kommunikation: Teoretiska infallsvinklar och praktisk-pedagogiska åtgärdsprogram* s.13

⁷⁹ Atterström, Hans (1995) *Kompetensutveckling i talad kommunikation: Teoretiska infallsvinklar och praktisk-pedagogiska åtgärdsprogram* s.10

är att kunna framföra det eleven tänkt efter förberedandet. Deltagande i kursen innebär rannsaking av det individuella kommunikativa problemet. Studiegruppens syfte är att redovisa för hur träningen fortskrider. Eleverna som ransakar sig själv och gör en kommunikationsanalys får sedan ta del av självskattningsformulär för att säkerställa det individuella behovet i färdighetsträning. Viktiga komponenter i gruppen är avslappning och röstbildning som ingår i den färdighetsinriktade träningen⁸⁰

Kommunikationskompetens innebär ”förmågan att kommunicera på ett personligt effektivt och socialt lämpligt sätt i det aktuella sammanhanget.”⁸¹ Förmågan att kommunicera anläggs till två nivåer, dels en synlig yttre utförandenivå, dels en djupare tänkande processnivå. Den kognitiva och den pedagogiska aspekten är viktig för att studenterna ska känna social trygghet i ett sammanhang där målet i stort handlar om att bryta en negativ trend med negativa erfarenheter och tankar.⁸² Kursen behandlar dels skriftliga och dels muntliga redovisningar både individuellt och i mindre grupp. Färdighetsträningen anläggs till de situationer som individuellt anpassade. Den individuella redovisningen bygger på elevens egna dagbok som följt med genom hela kursen.⁸³

7.2.3 Södertörnsmodellen

I förordet skriver Pusztai (2012) att våga-tala kursen med inriktning retorik är tillgänglig både som läsårskurs och som sommarkurs. Kursen riktar sig till studenter med talrädsla. Metoden har även fått visst genomslag inom vanliga klasser då den är anpassningsbar till situationer för så väl rädda som blyga men också för redan talföra elever.⁸⁴

Samhället kräver goda talare och därför är det viktigt med övning av kommunikation och tal inför offentliga sammanhang. Pusztai (2012) menar att retorik och talarkunskap syftar till tänkandet och agerandet i talet. Vidare ska retoriken ses som en verktygslåda för vilket språk vi använder, vilket tankemönster som är gynnsamt samt hur vi planerar ett tal.⁸⁵ Förtjänsten av retorik anläggs till så väl grammatisk och social kompetens som till korrekt tänkande och framförande. Det som Pusztai (2012) framhåller är att talarkompetensen inte är medfödd utan måste tränas upp, de teoretiska kunskaperna måste blandas med praktik och här spelar lärarens kompetens en avgörande roll.⁸⁶

Vidare menar Pusztai (2012) att talrädsla är en kronisk rädsla och att den kan vara medfödd. Men faktorer som ett ökat psykosocialt medvetande, prestationskrav ställda på sig själv, avsaknad av övning eller dåliga erfarenheter av talsituationer spelar roll. Det är inte sällan dessa faktorer samarbetar. Det som är centralt för övning inom retoriken är att reda ut huruvida rädslan är personlighetsbaserad eller situationsbaserad eftersom den personlighetsbaserade rädslan bör behandlas via det terapeutiska fältet. Den situationsbaserade rädslan är tvådelad, dels kontextbaserad och dels åhörarbaserad och kursen avser hjälpa dessa.⁸⁷ Pusztai (2012)

⁸⁰ Atterström, Hans (1995) *Kompetensutveckling i talad kommunikation: Teoretiska infallsvinklar och praktisk-pedagogiska åtgärdsprogram* s.19–20

⁸¹ Atterström, Hans (1995) *Kompetensutveckling i talad kommunikation: Teoretiska infallsvinklar och praktisk-pedagogiska åtgärdsprogram* s.15

⁸² Atterström, Hans (1995) *Kompetensutveckling i talad kommunikation: Teoretiska infallsvinklar och praktisk-pedagogiska åtgärdsprogram* s.15

⁸³ Atterström, Hans (1995) *Kompetensutveckling i talad kommunikation: Teoretiska infallsvinklar och praktisk-pedagogiska åtgärdsprogram* s.47

⁸⁴ Pusztai, Istvan (2012) *Våga tala 160 övningar i retorik* s.11

⁸⁵ Pusztai, Istvan (2012) *Våga tala 160 övningar i retorik* s.13

⁸⁶ Pusztai, Istvan (2012) *Våga tala 160 övningar i retorik* s.14

⁸⁷ Pusztai, Istvan (2012) *Våga tala 160 övningar i retorik* s.16–17

menar att det som är karaktäristiskt för södertörnsmodellen är att den är ”undervisningsinriktad färdighetsträning med ett pedagogiskt utformat inslag av kognitiv restrukturering.”⁸⁸

8. Diskussion

8.1 Metoddiskussion

Metoden systematisk litteraturstudie inom ämnet talrädsla visar sig vara ett fält uppdelat mellan dels psykologi, dels pedagogik. Med tanke på hur viktig kommunikationen är för oss människor är det ändå anmärkningsvärt hur svårt det var att finna relevant litteratur som behandlar just talrädsla. Litteraturen söktes lika mycket manuellt som via databassökning.

Ambitionen var att använda en mer modern litteratur men sökningen fick tillslut ske utan att begränsa År, de begränsningar som gjordes var *Typ* och *Språk*. Vid en begränsning av språk försvann ett bredare fält som kommer bland annat från USA men det var medvetet då detta arbete avser talrädsla i svenskundervisningen på gymnasiet. Trots ett varierat åldersspann av den utvalda litteraturen så indikerar forskningen i denna litteraturstudie på att den äldsta fortfarande är relevant då problematiken kring talrädsla ligger kvar i dagens skola (se Palmér (2008) och Sandin (2017)).

Ambitionen med Litteratursökningen, både manuell och visa databas, var att finna avhandlingar inom området talrädsla och kommunikationsprocess i svenskundervisning på gymnasiet. Men det förefölls sig svårt och endast en avhandling ingår i litteraturstudien. Den övriga utvalda litteraturen, i form av pedagogiska rapporter, bygger på evidensbaserad kunskap och noga granskade författare för att gynna validiteten. Rapporterna som anlagts vid tre olika högskolor och universitet runt om i Sverige är skrivna av väl utvalda och etablerade författare inom området talrädsla och kommunikationsprocess.

8.1.1 Brister och problem

Jag har gjort ett medvetet urval från den valda litteraturen för att gynna syftet och frågeställningarna i denna studie. Anledning är studiens omfång och tidsaspekt.

8.2 Resultatdiskussion

Resultatdiskussionen består först av en kort kommentar kring det teoretiska perspektivet sedan tre delar som följer resultatets disponering av fråga ett och två och sedan fråga tre.

Litteraturstudiens teoretiska perspektiv anlägger en syn på eleven och lärandet som beroende av interaktion med vägledande lärare. Det behavioristiska perspektivet lyser förvisso igenom i användningen av exponeringstekniker. Men trots att det psykologiska fältet har sin tradition i behaviorismen så antar denna studie ett sociokulturellt perspektiv. Talrädsla i relation till kommunikationsprocesser förklaras i den tidigare forskningen utifrån sociologiska faktorer och att samtalen inom elevsocialisationen har betydelse för elever med talrädsla. Detta hade varit svårt eller fått en annan förklaring genom ett annat perspektiv.

8.2.1 En ökad medvetenhet om hela kommunikationsprocessen för att gynna elever med talrädsla

Resultatet av kommunikationsprocessen i den sammanställda forskningen visar att det är en mycket viktig del i sökandet efter elever med talrädsla och hur talrädsla kan befästas än mer i undervisningen. Palmérs (2008) observationer visade att de muntliga framträdanden som eleverna ska genomföra handlar mer om meddelandet och det litterära som överordnat talet. En avsaknad av medvetenhet då eleverna inte får några baskunskaper om hur man på ett gynnsamt

⁸⁸ Puzstai, Istvan (2012) *Våga tala 160 övningar i retorik* s.19

sätt håller muntliga framföranden. Muntliga framträdanden framstår som ett sätt att förmedla text. Detta är inte i linje med vad som står i *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011* (2011). I läroplanen (2011) står det att eleverna ska få en lust att tala, kunskaper om det retoriska processerna, fokus på mottagaranpassning osv. Vidare visar studien att sociologiska faktorer som maktstrukturer mellan eleverna och lärare till elev spelar roll när det kommer till vilka som tar för sig i det observerade smågruppsarbetet för en muntlig redovisning. Detta genererar i att elever som redan är talföra driver redovisningen medan de talar rädda tar ett steg tillbaka. Undervisningen har alltså inte gynnat eleverna med talar rädda. De pedagogiska faktorerna som för eleverna spelar roll och för läraren att ta hänsyn till inom elevsocialisationens maktstruktur är att alla eleverna ska komma till tals, att eleverna måste få inflytande över sitt arbete eftersom det är tydligt vilka elever som väljer att anpassa sig till sina klasskamrater genom engagemang eller distans till uppgiften.

Topik-begreppet användes för att analysera hur kommunikationen går framåt, stannar av eller åt vilket håll kommunikationen går åt. Palmér (2008) kan genom detta se hur makten tar sig i uttryck i praktiken bland eleverna. En viktig slutsats är att genom smågruppsarbetet får eleverna med sig olika typer av språkliga erfarenheter som förmodligen befäster en redan etablerad talar rädda. Lärarens roll i klassrummet som en maktperson är ytterst relevant för eleverna under det muntliga framträdandet genom att läraren guidar de elever som har det svårt men ställer inga vidare krav på resonemang för de elever som inte är talar rädda. Läraren vill inte heller kommentera eller ge någon respons till eleverna direkt efter anförandet med motiveringen att läraren inte vill sänka självförtroendet hos eleverna inför hela klassen.

Inför en hel kommunikationsprocess måste läraren vara medveten om maktstrukturerna i klassen men också om sin egna makt som lärare i klassrummet. Läraren måste också besitta kunskaper om hur undervisningen inför muntliga redovisningar ska bli överordnat meddelandet, litteraturen och det allmänbildningsmålet.

Hansson, et al (1981) menar att forskningen om talar rädda måste flytta fokus från meddelandet till individen för att komma åt hur både yttre och inre faktorer påverkar individen. Vidare kan vi ställas inför problem för att förståelse av att kommunikation handlar till lika mycket om det icke-verbala, exempelvis signalerna och kroppsspråket vi sänder ut när vi talar samt vad vi har för avsikt att kommunicera och vidare vad vi faktiskt kommunicerar. Detta ställer krav på kommunikation som öppen och accepterande. Vikten av att kommunikationen sker ansikte-mot ansikte är av stor betydelse eftersom som det föder kunskap kring hur vi framstår och hur vi tolkar. Kunskaperna kring hela kommunikationsprocessen är en förutsättning för att förstå hur personer med talar rädda löser eller inte löser kommunikationen i olika sammanhang. Vidare krävs kunskaper kring hur talar rädda individer använder kompensations- och anpassningsstrategier. Det är kunskaper inom det ovan nämnda som Hansson, et al (1981) anlägger som mest väsentliga för att kunna förbättra situationen för personer med talar rädda. En gynnsam väg att gå i forskningen är via samarbete mellan olika forskningsfält.

Resultatet visar att de sociologiska faktorerna makt, erfarenheter, kön, status och självbild inom elevsocialisationen är att ta hänsyn till för att uppmärksamma elever med talar rädda. En ökad medvetenhet om hela kommunikationsprocessen handlar om, som denna studie visar, att icke-verbala signaler kan få oss att förmedla felriktad och missanpassad kommunikation vilket ställer krav på undervisningen att elever får öva sig i detta.

Även om maktstrukturer i klassrummet är något som lärarutbildningen berör så är kopplingen till det muntliga framträdandet och talar rädda vagt. Eleverna som är tysta framstår som bra för klassrummets arbetsklimate. Dessutom finns det risk för en attityd som går ut på att tysta elever anses vara nonchalanta eller ointresserade. Vad som är social fobi och vad som är specifik social

fobi kräver en utredning och det är lärarens ansvar att uppmärksamma detta inom samma eller liknande rutiner avsedda för diagnoser i största allmänhet. Det behövs en ökad medvetenhet och ett tydligt implementerande redan i lärarutbildningen för hur talrädsla och hela kommunikationsprocessen påverkar skolans demokratiuppdrag samt elevernas chans att uppnå målen som läroplanen föreskriver.

8.2.2 Beprövade åtgärder för att gynna elever med talrädsla i gymnasiet

Litteraturstudiens analys av forskningsläget inom talrädsla och kommunikationsprocess i gymnasiet uppvisar ett minst sagt komplicerat läge. Detta är dels för att läraren inte utformat undervisningen som gynnande för varken talet i sig eller för hela klassen. Om det beror på okunskap eller intresse framgår inte. Dels är läget komplicerat för att det inte finns liknande eller motsvarande forskning för gymnasiet som denna litteraturstudie behandlar under frågeställning tre. Detta trots att statistiken visar på att elevernas problem främst startar i grundskolan. Med det skrivet betyder det nödvändigtvis inte att litteraturstudiens innehåll av våga-tala kurser inte skulle kunna etableras i både grundskolan och inte minst i gymnasiet. Önskvärt är att konsten att tala eller processen att bygga muntliga framträdanden blir överordnat meddelandet och litteraturen när undervisningen avser att behandla just muntliga framträdanden och muntliga redovisningar. Det finns därmed ingen anledning att prioritera bort övningen av talet i den svenska skolan. Resultatet visar att upplägget av muntliga framträdanden inte gynnar elever med talrädsla utan snarare tvärtom. Grupparbetet i Palmérs avhandling (2008) befäster en redan etablerad struktur hos eleverna. Samtliga våga-tala kurser arbetar med exponering, rannsaking och övning vilket får stöd av både det psykologiska- och retoriska fältet.

8.2.3 Det mest centrala för elever med talrädsla

Som framgår av Lindén, et al (1998) använder Studenthälsan i Uppsala ett psykosocialt klimat för att främja elevernas utveckling. Det centrala i kursen är de två konstruktiva förhållningssätten vilka innebär att eleverna ska känna en trygghet för att göra bort sig och att hela gruppen ansvarar för att talaren känner sig trygg i sammanhanget. Deltagarnas respons ska vara utifrån känsla och inte meddelandet. Målet är att eleven ska bygga upp ett självförtroende för att i andra sammanhang göra sig rättvisa i muntliga framträdanden. Rapporten visar att oron och ångesten inför muntliga framträdanden är av olika typer av specifik social fobi, den specifika situationen kan vara att hålla föredrag, redovisa i grupp, vara aktiv under lektioner, ställa frågor och svara på frågor, läsa högt, muntliga examinationer, försvara eller opponera, delta i roll-spel och presentera sig. I den specifika sociala fobin är eleverna rädda för att göra bort sig. I rapportens kartläggning för vad eleverna med talrädsla är påverkade av, står tryggheten i gruppen högt upp och är mest central för eleverna med talrädsla. Sedan kommer rädslan för att bli bedömd, stå inför andra, gruppstorleken och talarordningen. Dessa faktorer komplicerar arbetet för läraren att individanpassa undervisningen.

Rapporten av Lindén, et al (1998) anlägger en typ av kognitiv beteendeterapi genom att eleverna ska exponeras vid varje tillfälle att tala inför gruppen för att uppnå någon form av habitus. Kursen innehåller, vid kurstillfälle 3 och 5, också en avspänning. Vad denna avspänning innebär framgår inte men meditation och avslappning är något som är centralt inom det psykologiska fältet såväl vid KBT som mindfulness. I linje med psykologin ska en självrannsakan ske i form av att individen ska gå till sig själv för att förstå sitt tillstånd. Rapporten visar att debuten för talrädsla främst uppkommit i grundskolans övre år tätt följt av grundskolans lägre år samt gymnasiet.

Atterströms (1995) rapport behandlar våga-tala kursen *kommunikation i teori och praktik*. En del av deltagandet i kursen innebär rannsaking av sitt problem och kursgruppen finns som stöd för att säkerställa individens utveckling. Kursen avslutas med examination i form av skriftliga

sammanfattande reflektioner och ett formativt muntligt framförande utifrån en dagbok som eleverna fört under kursens gång. Kursens innehåll handlar om de hinder och möjligheter som kommunikationsprocessen innebär, en analys av individens egna erfarenheter och förutsättningar, olika kontexter i form av samtal och anföranden, förberedelser och genomförandet av muntligt framträdande samt avslappning.

Rapporten visar att kursen anlägger en kognitiv och pedagogisk aspekt för att skapa social trygghet. Detta är en förutsättning för att eleverna ska kunna bryta de negativa tankarna och skapa nya positiva erfarenheter av att tala inför andra. Det är viktigt med en yttre och en inre resa för eleverna. Det är intressant att eleverna efterfrågar en kurs i tal och muntliga framträdanden på grund av att den befintliga utbildningen för pedagoger inte räcker till. Det ska poängteras att efterfrågan i detta fall kommer både från elever som lider av personliga svårigheter men också elever som inte lider av talrädsla. Men båda fallen söker trovärdighet i sin yrkesprofession efter avslutad utbildning.

Pusztai (2012) med Södertörnsmodellen är främst för elever med talrädsla men kan appliceras till en bred elevpublik. Retoriken ska ses som en verktygslåda att lära sig eftersom talarkonsten inte är medfödd, den måste erövrats med praktik. Även om kursen avser en bred publik så är den begränsad till situationsbunden talrädsla. Författaren menar att de personlighetsbundna problemen är något som retoriken inte kan behandla utan en kognitiv beteendeterapi. Det som framhålls som centralt är att eleverna ska öva på den nivån som är lämplig och det är lärarens kompetens som avgör vad som är lämpligt. Kursen erbjuder huvudfokus på övning och inte ett intellektuellt resonemang. Resultatet visar att det mest centrala för eleven är att det finns en metod för alla inom retorikens räckvidd. Det finns ett omfattande antal format av pedagogiska tillvägagångssätten för hur den muntliga övningen kan se ut för att uppnå träningens mål.

Denna studie motiverar möjligen att lärare bör besitta kompetens inom KBT för att komma tillrätta med talrädsla redan i grundskolan eller gymnasiet (se Sandin, 2017). Detta skulle då kräva en insats i lärarutbildningen och ett ökat samarbete mellan forskningsfälten, vilket också efterfrågas hos Hansson, et al (1981). De utvalda rapporterna visar att efterfrågan och problemet av talrädsla är stort och utbrett. Externa kurser utformas över hela landet för att eleverna ska lyckas i en eftergymnasial utbildning. Det som rapporterna och Södertörnsmodellen har gemensamt för vad som är centralt är 1) kognitiv självrannsakan dels för att finna individens specifika kommunikativa problemområde och dels för att rannsaka uppkomsten av problemet, 2) ett ökat självförtroende, 3) exponering av muntliga framträdanden och 4) träning inom retorik. Rapporterna innehåller, tillskillnad från Södertörnsmodellen, ett fokus på avslappning.

Vad beträffar att flickor eller pojkar skulle lida mer eller mindre av talrädsla så är det inget som närmare bekräftas eller lyfts fram med undantag för Lindén, et al (1998) som gör en kartläggning av kön men får ingen vidare betydelse för rapporten i sin helhet. Det kan ha att göra med dels sårigheten att få talrädda elever att söka hjälp för sina problem, även om tendensen verkar vara att flickor skulle ha lättare att söka hjälp på grund av det konstruerade könet, Sandin (2017). Detta skulle i så fall innebära ett stort mörkertal bland pojkar och att en närmare undersökning av elevernas kompensations- och anpassningsstrategier måste göras av hela klassen. Dels kan det bero på att metoderna och åtgärderna som lyfts fram inom denna litteraturstudie fokuserar på individens personliga problem och inte på genus som avgörande för att erövra talet.

9. Slutsats

Litteraturstudiens resultat visar att eleverna lider av olika former av specifik social fobi inom talrädsla vilka blir synliga genom självrannsaking. Arbetet för att komma ur talrädsla är att

exponeras inför en sekundärgrupp. Vidare visar litteraturstudien också att kunskaper kring hela kommunikationsprocessen inom elevsocialisationen är väsentligt för hur eleverna tar sig an ett muntligt föredrag i skolan. Det handlar framförallt om de sociologiska faktorerna som självförtroende, anpassning, självbild och maktstrukturer som avgörande för elevernas språkutveckling. Det sociokulturella perspektivet gör det möjligt att se relationen mellan talrädsla och kommunikationsprocess. Det psykologiska tillvägagångssättet är önskvärda i undervisningen om tal eftersom det främjar tryggheten i klassrummet samt att de psykologiska metoderna skapar vägar ur talrädslan på ett bredare plan än vad retoriken kan erbjuda. Till slut kan denna studie också bidra med att framföra bristen av forskning inom talrädsla i svenskundervisningen på gymnasiet.

10. Vidare forskning

Med denna litteraturstudie i åtanke kan fortsatt forskning handla om metoderna läraren använder sig av för kartläggningen av elever som lider av talrädsla samt vilka tillvägagångssätt som vidtas för att gynna elever med talrädsla i svenskundervisningen på gymnasiet. Fokus skulle då syfta till när undervisningen avser muntliga framträdanden.

11. Referenser

- Atterström, Hans (1995). *Kompetensutveckling i talad kommunikation: teoretiska infallsvinklar och praktisk-pedagogiska åtgärdsprogram*. Jönköping: Högskolan i Jönköping
- Atterström, Hans (1983). *Kommunikationssvårigheter i muntliga sammanhang: en litteraturgenomgång*. Jönköping: Högskolan i Jönköping
- Axelsson, Ulrika (2011). *Talängslan: förstå, utmana och förändra*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Dysthe, Olga (red.) (2003). *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur
- Einarsson, Jan (2009). *Språksociologi*. 2., [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Eriksson Barajas, Katarina, Forsberg, Christina & Wengström, Yvonne (2013). *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap: vägledning vid examensarbeten och vetenskapliga artiklar*. 1. utg. Stockholm: Natur & Kultur
- Hansson, Gunnar (red.) (1981). *Kommunikation mellan människor: problemöversikt inom temat kommunikation - överföring av information*. Linköping: Linköpings universitet
- Lindén, Michael, Norström, Monica & Nyblom, Karin (1998). *Våga tala: om studenter med talängslan och Studenthälsans yttrandeträningsskurser*. Uppsala: Studenthälsan
- Lundgren, Ulf P., Säljö, Roger & Liberg, Caroline (red.) (2014). *Lärande, skola, bildning: [grundbok för lärare]*. 3., [rev. och uppdaterade] utg. Stockholm: Natur & kultur
- Lundholm, Anna (2008) *Retorik som verktyg vid talängslan – en presentation av Södertörns Högskolas och Uppsala Universitets arbete med talängsliga*. Södertörn: Södertörns Högskola
- Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. (2011) Stockholm: Skolverket
- Organisera genomförandet av muntliga delprov*. Stockholm: Skolverket
- Palmér, Anne (2008). *Samspel och solostämmor: om muntlig kommunikation i gymnasieskolan = Interacting and going solo: on oral communication in upper secondary schools*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet, 2008
- PISA (2015) *15-åringars kunskaper i naturvetenskap, läsförståelse och matematik*. Stockholm 2016: Skolverket.
- Pusztai, Istvan (2012). *Mod att tala: 160 övningar i retorik*. 1. uppl. Malmö: Gleerup
- Sandin, Daniel (2017). *Talrädsla i skolan: att förstå och hjälpa elever som inte gillar att tala*. Första upplagan Stockholm: Gothia fortbildning
- Skollagen* (2010:800) Stockholm: Skolverket
- Svirsky, Liv, Thulin, Ulrika & Öst, Lars-Göran (2008). *Mer än blyg om social ängslighet hos barn och ungdomar*. Enskede: TPB